

**РИТОРИКА ТА НОВА ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНА ДОКТРИНА
АМЕРИКАНСЬКОГО ПРЕЗИДЕНТА ДЖ. БУША ПІСЛЯ ПОДІЙ
11 ВЕРЕСНЯ 2001 РОКУ**

(політичний аналіз на синхронному зрізі)

УДК: 327.54 (73)

Анатолій Худолій

к. філол. н., доцент,

викладач факультету політико-інформаційного менеджменту

Національного університету “Острозька академія”

Статтю присвячено аналізу зовнішньополітичного курсу адміністрації президента США Дж. Буша. Викладено основні моменти зовнішньої політики американського президента під час його першого терміну перебування при владі. Здійснено аналіз ключових понять зовнішньої політики США протягом 2001- 2002 років. Виявлено та описано філософію зовнішньої політики американського лідера та мотивацію його політичних кроків.

Стаття опирається на положення праць у сфері зовнішньої політики США, в яких увагу зосереджено на аналізі осмислення політичної діяльності президента США Дж. Буша. В умовах зростаючої ролі США набуває актуальності дослідження стереотипів, політичних традицій та внутрішніх чинників, що впливають на рішення американських політиків.

Власне **актуальним** і раніше не досліджуваним виявляється аналіз чинників, стереотипних уявлень і настроїв американського політика. У статті переслідуються такі **завдання**:

- Виявити та описати політичні погляди та переконання президента США Дж. Буша, що впливали на формування зовнішньої політики країни на синхронному зрізі;
- Порівняти політичні уявлення та стереотипи Дж. Буша та виявити динаміку зовнішньополітичних уявлень за вище вказаний період.

Зовнішню політику США досліджувало чимало науковців як Росії так і України, які акцентували увагу на різних аспектах цієї проблеми [1; 2; 3; 4; 5]. Однак його погляди, цінності та стереотипні уявлення, що суттєво впливали на формування зовнішньої політики країни залишилися поза увагою науковців. Ми вбачаємо наше завдання у висвітленні зовнішньополітичної діяльності президента Дж. Буша та її втіленні за умов зміни політичних стереотипів, стратегії та формування нового політичного курсу США протягом 2001 та 2002 років, який прийшов на зміну політичній традиції протистояння з СРСР.

Дж. Буш (мл.) був обраний президентом Америки у 2001 році та перебував на посту два терміни, з 2001 по 2005, а потім з 2005 по 2008 роки [10, с. 115]. Для діючої адміністрації завдання було те ж саме, яке стояло перед Бушем у 1991 та Клінтоном у 1993 – озвучити доктрину, яка б надала цільності американські політиці та відновила б громадську згоду по питаннях зовнішньої політики. Внесок Буша до еволюції зовнішньої політики незабаром став зрозумілим, особливо після трагедії що допомогла йому визначитися з концепцією і риторикою американської дипломатії. Які ж завдання бачить перед собою президент США в 2001 році?

На його думку перш за все слід провести реструктуризацію обороноздатності країни, вирішити питання енергозабезпечення тощо. Убезпечити себе Сполучені Штати могли тільки зміцнюючи зовнішню політику інтернаціоналізації, співпрацюючи з союзниками та дружніми країнами заради свободи в світі. Свобода розуміється ширше, не тільки демократія, але й свобода вільного ринку, підприємництва, вільної торгівлі на світовій арені та свобода від тиранія та гніту. США в 2001 році пропагують свої цінності, мир, але для гарантії миру Америка потребує військової сили для його підтримки. Загрози 21 століття потребують розумної стратегії, оскільки ці загрози приховані. Дж. Буш уточнює, що загрози світу варіюють від терористів з бомбами до тиранів в ворожих народів, які розробляють зброю масового знищення. Для власного захисту, захисту друзів та партнерів США слід розмістити належним чином протиракетну оборону [Док. 1].

У 2001 році безпека і контроль все ще залишаються важливими аспектами зовнішньої політики США. Домінуючою є оборона, про неї йшлося 7 раз у промові президента США. На другому місці залишається мирна політика, збройні сили та військова міць США займають третє місце, і лише раз Буш зазначив боротьбу за права людини [Док. 1].

Таблиця 1.1

Безпека і контроль в світі в 2001 році - 22

Оборона	7
Збройні сили	4
Військ. міць США	4
Мир	6
Бо-ба за права людини	1

Якщо ми проаналізуємо небезпеки в світі в 2001 році на основі промови «Заява Уряду перед Конгресом від 27 лютого 2001 року», то виявимо, що таких небезпек президент США Дж. Буш визначив три, а саме: боротьбу за свободу, зовнішню загроза і власне саму війну [Док. 1].

Таблиця 1.2

Небезпеки в світі в 2001 році - 7

Боротьба	2
Загроза	4
Війна	1

А тиранія в світі, яка до початку третього тисячоліття асоціювалася з СРСР, у 2001 році не було чітко окресленою. Такий висновок підтверджують виявлені дані з зазначеної вище промови.

Таблиця 1.3

Тиранія в світі в 2001 році

Ворожі сили	1
Тиранія	2

Ворожі сили президент Буш зазначив лише раз, а тиранію двічі. Напрошується висновок, що в 2001 році США нічого суттєво не загрожує ні тиранія ні ворожі сили. Якщо раніше американські політики часто вживали епітети коли йшлося про СРСР чи країни комуністичного табору, то в 2001 році комуністичної загрози вже не існувало. Заміна відбулася досить швидко, через пів року, 11 вересня, коли США зазнали терористичних атак.

Терористичні атаки 11 вересня 2001 рік сприяли формуванню схеми американської дипломатії, формулюванню загрози яка була відсутня за останні 10 років, і прискорили виокремленню стратегії що була найбільш цільна і послідовна ніж будь-яка інша з кінця холодної війни. Водночас війна проти тероризму надала форму зовнішній політиці та відновила громадську згоду по питаннях зовнішніх стосунків. Події 11/09/01 та відповідь Буша сприяли тому, що зовнішні відносини стали релевантними і конкретними для американців як спогад про минули години жаху і народ ще раз сприйняв роль світового лідера з величезною моральною простотою та усвідомленістю. З точки зору стратегії та політики, війна з терором, здавалося, вирішила тривалі після холодної війни дилеми про нову доктрину [7, с. 264].

Кондоліза Райс, перший порадник Буша у виборчій кампанії, погодилася з тими, хто був переконаний, що ера багатосторонньої політики закінчилася, і як сама Кондоліза Райс зазначала: “нам не слід оглядатися на ООН, чекаючи санкції на використання американської військової сили. “Китай вже не був стратегічним партнером, а перетворився на стратегічного суперника. Ірак вимагав зміни режиму. Ірак потребував тривалої ізоляції. На думку Кондолізи Райс США були на вершині глобального порядку і їм не слід було сумніватися відповідно чинити та діяти [8, с. 46-62].

В середині 2001 року було важко визначити що було основою зовнішньої політики Буша. Інколи він був сміливий, інколи обережний. Дипломатія не була видимим аспектом його президентства раніше. За відсутності очевидної загрози або цілі, місія США у новому столітті залишалася неясною.

Після 11 вересня розпочалася кампанія по боротьбі з тероризмом і з’явилася чітка ціль у зовнішній політиці, яких не було до цього. “Ми у стані війни, “ оголосив Буш Н Ес Сі кількома годинами після атак. “Ми наведемо лад і перемога буде за нами, “ сказав він Рамсфельду [6, с. 2]. Ще до закінчення ночі комітет Ен Сі Ес

коментував директиву, що стосувалася дипломатичних та військових аспектів відповіді США. Політика Буша після 11/09 почала набирати обрисів.

Після шоку 1 вересня стало зрозуміло, що контр тероризм домінуватиме в американській політиці найближчим часом. Для Буша загроза тероризму стала глобальним питанням і була зручним питанням навколо якого можна було будувати стосунки з Китаєм і Росією. Хоча, було незрозуміло до якої межі контр тероризм буде визначати зовнішню політику США. Чи метою було знищення Аль Каеди та Талібану, двох груп причетних до терористичних атак чи план передбачав більшу схему, війну проти тероризму у ширшому аспекті було не зрозуміло. Якщо це було першою метою, то після закінчення політика США нагадувала б політику 10 вересня, а якщо другою, то анти тероризм буде дорожчою боротьбою і домінуватиме в зовнішній політиці тривалий час [7, с. 273].

Як виявилось пізніше, конфлікт, що почався 11 вересня виявився глобальною війною. Держсекретар вважав, що терористичні атаки провістили зміну міжнародного середовища від ери після холодної війни до ери після холодної війни, в якому глобалізація та руйнація національного суверенітету визначили імператив що США слід знайти новий підхід до зовнішньої політики. У Рамсфельда була своя думка, що небезпека Аль Каеди та інших терористичних груп була одного рівня та порядку з небезпекою періоду холодної війни – ери радянської загрози. Він зазначив, що “тероризм був завжди, але ніколи не було світового тероризму в час, коли зброя сьогодні така потужна як ніколи, і до того ж з наявністю хімічної, біологічної та ядерної зброї в країнах, що надають притулок терористам. Боротьба з Аль Каедою – не проблема однієї країни ” [7, с. 274].

Було й інше пояснення для ширшого підходу, який брав свій початок з досвіду холодної війни. Це пояснення відбивало внутрішній імператив формування політики. Рамсфельд та Райс були переконані, що в 1990-х зник інтерес до питань зовнішньої політики і підтримка зовнішньої політики. На думку Рамсфельда американці перестали думати про міжнародні питання як довготривалі проблеми.

Відсутність інтересу до цих питань призвело до того, що народ втратив терпіння до військових та дипломатичних ініціатив. І як наслідок, американці більше не бачили необхідності іти на жертви заради міжнародних цілей, а замість цього зациклилися на стратегіях виходу та інших засобах мінімізації витрат. Після подій 11/09, Рамсфельд боявся, що подібний сценарій міг справдитися і цій війні. Американці могли б втратити інтерес до анти тероризму якби Вашингтон відразу визначив свої цілі чи зазнав значних втрат на ранній стадії тим самим пригасивши ентузіазм для довготривалих заходів, необхідних щоб попередити повторення подій 11/09. Забудьте про стратегії виходу, проголосив він, оскільки ми розглядаємо кампанію, що не передбачає конкретних термінів закінчення [9, с. 3].

Рамсфельд провів паралель між холодною війною та боротьбою з тероризмом. В перспективі це не була війна на один чи на два роки. Вона тривала 50 з лишнім років. Подібне терпіння потрібне буде для того щоб здобути перемогу і в цьому конфлікті. І в даній ситуації вузький погляд на цілі США не гарантував би необхідної громадської підтримки даних цілей [Док. 2].

12 вересня Буш віддав директиву Президентська Директива Національної Безпеки № 9, яка була відповіддю на питання, що виникли після 11 вересня. Перші проекти директиви фокусувалися на Аль Каеді проте останній варіант вже був набагато ширшим поглядом на анти тероризм. Згідно з цією директивою, США визначили мету зруйнувати всі терористичні мережі в глобальному масштабі. Мета полягала не тільки у знищенні Аль Каеди, а в знищенні тероризму як загрози американському способу життя. Таке формулювання було важливим оскільки воно визначало об'єкт, який слід було захищати і це був не просто американський дім чи країна а американський спосіб життя. Це була набагато ширша ціль, що давала президенту свободу у виборі місця і засобів ведення війни. Насправді, директива проклала дорогу до необмеженого поняття анти тероризму. Пізніше Буш зазначив, що це був американський народ який налаштувався захищати свободу від будь-якого терориста, будь-де в світі [7, с. 276]. Втілюючи директиву № 9 в життя, Буш

не залишив сумнівів у тому, що він мав намір зробити анти тероризм ознакою та міткою його президентства. Відповідаючи на запитання журналіста, Буш зазначив, що боротьба з тероризмом є центром уваги його адміністрації. Наступного місяця після 11/09 Буш скористався цим фокусом для того щоб визначити широкий спектр політичних пропозицій. Через місяць після атак, анти тероризм, у широкому плані, став довготривалою метою зовнішньої політики Буша. Вперше більше ніж за десятиліття адміністрація приготувалася змінити підхід до політики зовнішніх зносин, зосередившись на новій загрозі.

Війна з тероризмом. Здійснивши зміну пріоритетів, Буш змушений був вирішити два завдання. Йому слід було переконати американців в тому, що війна з терором була відповідною основою для проведення політики втручання за кордоном. Уроки 1990-х довели, що будь-яка політична схема була непереконливою якщо громадськість не приймала передумов. По-друге, і цей момент є важливим, Бушу слід було розробити стратегію, що дала б змогу боротися з тероризмом у ширшому аспекті, окрім відповіді на атаки 1 вересня. І йому також було необхідно інтегрувати нову стратегію у загальну схему зовнішньої політики США.

На протязі перших днів після атак Буш зайнявся першим завданням. З самого початку він визначив основні моменти своєї програми і спосіб яким вона буде домінувати в політичному спектрі.

Війна з терором, як сказав Буш 20 вересня не припиниться доти доки ми не знайдемо кожну терористичну групу, зупинимо її і завдамо їй поразки. Боротьба буде всеохоплюючою, тому вона вимагатиме всіх наявних ресурсів, всіх дипломатичних засобів, всіх засобів розвідки, всіх інструментів силового впливу, всіх фінансових ресурсів, всієї необхідної зброї [7, с. 277]. Буш запропонував низку причин для початку антитерористичної політики США, але дві є найвагомішими – загроза та виконання. Тероризм був фундаментальною небезпекою для американців, їхнього способу життя, і хрестовий похід проти цієї небезпеки дасть

змогу нації ще раз взяти на себе історичну місію для захисту свободи і волі. Для Буша небезпека виходила далеко за межі фізичного впливу, оскільки атаки були здійснені не тільки проти американців, але й проти американського способу життя. Америка стала ціллю для атак тому що США - бакен свободи і можливість у світі, сказав він кількома годинами пізніше після атак. Опис загрози був тільки частиною його риторичної кампанії. Президент також запропонував позитивне обґрунтування дій, зосередившись на моральних і історичних темах. З самого початку моральні виправдання війни було більше ніж очевидним. Буш зазначив, що якщо Аль Каеда і бойовики джихаду були загрозою для свободи, то США були її захисником. На його думку джихадисти – злі люди оскільки вони не репрезентують ніякої ідеології і вони не репрезентують ніякої конкретної групи людей. І як нація добра (американці), то ми будемо переслідувати їх і знайдемо їх і будемо судити. США, на його думку стане захисником свободи як це було і в попередніх війнах проти фашизму та комунізму [7, с. 278]. Війна проти тероризму не просто моральний імператив, а навіть історичний імператив. Буш описує майбутню боротьбу як боротьбу добра зі злом. Бін Ладен і його прибічники - спадкоємці ідеології вбивств 20-го століття. Вони ідуть дорогою фашизму та тоталітаризму, і як комунізм і нацизм, джихадизм знайде своє місце в історичній могилі розвінчаної брехні [7, с. 278].

Поява зла дала американцям можливість взяти на себе роль героїв історії. Наша відповідальність перед історією є тепер зрозумілою, нам слід дат відповіді на ці атаки і звільнити світ від зла. І Буш запевняє слухачів, що це не нове завдання, а швидше нове втілення особливої відповідальності яку американці несуть як члени вибору свободи. В кожному поколінні світ створив ворогів людської свободи. Вони атакували США тому що Америка є домом свободи і її захисником. Знову настала черга Америки знищити творців зла і вказати шлях до свободи і справедливості [7, с. 279].

Він передав повідомлення так майстерно, морально, логічно та історично сильно, що не залишив американцям вибору як тільки підтримати війну проти

терору. Такий результат завдячує його здатності передавати складні речі простою зрозумілою мовою. Терористи є фанатиками, якими керує ненависть до свободи та людського життя. Чому вони ненавидять нас?, запитує Буш. І тут же відповідає: вони ненавидять наші свободи – свободу релігії, свободу мовлення, свободу голосування, зборів тощо. Буш дуже швидко очорнив ворога і розкрив його цілі [7, с. 278].

Своїми промовами після подій 11 вересня Буш запропонував нову зрозумілу формулу зовнішньої політики. Він запропонував спрощений погляд на геополітику, що дала логічне наповнення американській політиці. Але не вдаючись до питань походження тероризму, Буш тим самим обмежив спроби американців зрозуміти це явище. Ефективність промов Буша стала очевидною в перші місяці після атак. Шок після атак і сила промов президента поклала край незгоді, поділу і відсутності інтересу за останнє десятиліття. Війна проти тероризму привела до консенсусу якого не було з часів холодної війни [7, с. 281].

Можливо найбільшою зміною після подій 11/09 в поглядах на зовнішню політику було зростання інтересу до світових подій. В той час коли більшість американців ігнорували Афганістан і Судан у 1998 році, позіхали при згадці Косово в 1999 році, то період після 11/09 характеризувався підвищеною увагою до подій у світі. Коли американські війська атакували Афганістан в жовтні 2001 року Сі Ен Ен, Ем Ес Ен Бі Сі, Фокс Ньюз та інші телевізійні компанії цілодобово висвітлювали події з передової. У ході програм станції новин постійно вживали фразу війна з терором, виділяючи її кольоровими прапорцями внизу телевізійного екрану. До кінця 2001 року ця фраза увійшла до лексикону як влучний зрозумілий вираз, що позначав інтервенцію в Афганістан та в ширшому контексті загальної схеми зовнішньої політики [7, с. 281].

Загалом ідея амбіційної війни з терором перемогла вдома. Більшість американців підтримали і з розумінням поставилися до зміни зовнішньополітичної парадигми президента і погодилися з витратами. Соціологічні опитування

проведені наприкінці 2001 року підтверджують загальну згоду громадськості з цілями Буша. 87 % респондентів оцінили його промову як хорошу або відмінну, а 89 % погодилися з його розумінням і підходом до зовнішньої політики. Навіть втрати в Афганістані не вплинули на ентузіазм громадськості .

Порівнюючи результати небезпек у 2001 та 2002 роках можна помітити, що ситуація змінилася. Так у 2001 році небезпек було 3 категорії (7 одиниць), і всі вони були абстрактні, боротьба, загрози та війни. У 2002 кількість категорій, пов'язаних з небезпеками зростає до восьми і серед них домінуючими є зброя масового знищення (12 раз зазначено у виступі), другою категорією є небезпеки загалом (12 раз), на третьому місці стоїть війна з терором (10 раз зазначено), ворог та напади виявилися на четвертому місці за кількістю одиниць (5 одиниць), беззаконні режими та зло зазначено було тільки один раз.

Таблиця 1.4

Небезпеки в світі в 2002 році

Беззаконні режими	1
Ворог	5
Гніт	2
Зброя мас. знищ	12
Зло	1
Війна з терором	10
Напад	5
Небезпеки	12

Результати здобуті внаслідок аналізу Заяви Уряду перед Конгресом США від 29 січні 2002 року [Док. 3].

Окремим питанням стоїть терористична діяльність у 2002 році.

Таблиця 1.5

Терористичні загрози в 2002 році – 52

Біотероризм	2
Вісь зла	1
Ворожий Іран	1
Іракський режим	7
Іранська агресія	1
Північно-Корейський режим	1
Терористичні режими	6
Терор	9
Терористи	22
Тиранія	2

10 категорій асоціюються з конкретними країнами вже через рік після першої заяви уряду перед Конгресом США. Найбільшу критику викликають терористи, про них Дж. Буш згадав 22 рази під час свого щорічного виступу в 2002 році. Терор загалом було гадано 9 раз, іракський режим згадали 7 раз, терористичні режими згадали 6 раз. У своєму виступі американський президент двічі згадав біотероризм і лише раз було зазначено про вісь зла та північно-корейський режим .

В 2002 році більше $\frac{3}{4}$ американців виступали за продовження воєн в інших країнах а рейтинг Буша залишався на рівні 70 чи навіть вище 70 %. Як відповідь на політичну дилему зовнішньої політики після холодної війни, війна з терором виглядала багатообіцяюче [Док. 4].

Перспективу подальших досліджень вбачаємо в дослідженні динаміки зовнішньополітичних пріоритетів на протязі всього терміну перебування президента Буша на своєму посту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ваисс Морис. Международные отношения после 1945 года / Пер. с фр. С.Ф. Колмакова. – М.: ОАО Издательский Дом “Городец”, 2005. – 336 с.
2. Иванян Э.А. История США. – М.: Дрофа, 2006. – 571 с.
3. Егорова-Гантман Е. Игры в солдатики. Политическая психология президентов. – М.: Группа компаний “Никколо М”, 2003. – 336 с.
4. Лебедева М.М. Мировая политика. – М.: Аспект Пресс, 2006. – 365 с.
5. Рукавишников В.О. Холодная война, холодный мир. Общественное мнение в США и Европе о СССР / России, внешней политике и безопасности Запада. – М.: Академический проект, 2005. – 864 с.
6. Balz Dan and Bob Woodward. “America’s Chaotic Road to War,” / Washington Post, January 27, 2002. – P. 2.
7. Brands Hal. From Berlin to Baghdad: America’s search for purpose in the post-Cold War world. – Lexington: The University Press of Kentucky, 2008. – 416 p.
8. Rice Condoleezza. “In Defense of the National Interest: A critical examination of American foreign policy,” / Morgenthau Hans J. In Defense of the National Interest. – New York: Knopf, 2002. – P. 46-62.
9. Rumsfeld Donald. “A New Kind of War,” / New York Times, September 27, 2001. – P. 3.
10. Zeman Anne, Kelly Kate. Everything you need to know about American history. – N.Y.: Scholastic Inc., 1997. – 135 p.

ДОКУМЕНТИ

1. Док. 1. Address Before a Joint Session of the Congress on Administration Goals, February 27, 2001, <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=29643>.
2. Док. 2. Rumsfeld interview, September 30, 2001, http://www.defenselink.mil/transcripts/2001/t09302001_t0930sd.html.
3. Док. 3. Address Before a Joint Session of the Congress on the State of the Union, January 29, 2002/ <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=29644>.
4. Док. 4. Gallup polls, September 21, November 11, 2001, February 10, March 24, July 8, 2002, Gallup Database, <http://www.gallupolls.org>.